

**О.М. БЕЛЯЄВА, В.Г. СИНИЦЯ,
Л.Ю. СМОЛЬСЬКА, М.І. ГУЦОЛ**

ЛАТИНСЬКА МОВА ДЛЯ СТУДЕНТІВ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

За загальною редакцією **О.М. БЕЛЯЄВОЇ**

LINGUA LATINA AD USUM STOMATOLOGIAE STUDENTIUM

ЗАТВЕРДЖЕНО

Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих медичних
навчальних закладів IV рівня акредитації

Видано відповідно до Наказу Міністерства
охорони здоров'я України № 502 від 22.06.2010 р.
як національний підручник для студентів вищих
медичних навчальних закладів IV рівня акредитації

**Київ
ВСВ «Медицина»
2015**

УДК 811.124
ББК 81.2Латин.-922я73
Л27

Рецензенти:

Сенів М.Г., завідувач кафедри світової літератури і класичної філології Донецького національного університету, д-р філол. наук, проф.; **Аветіков Д.С.**, завідувач кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії з пластичною та реконструктивною хірургією голови та шиї ВДНЗУ “УМСА”, д-р мед. наук, проф.; **Тихолаз С.І.**, завідувач курсу латинської мови і медичної термінології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова, канд. пед. наук, доц.; **Оліщук Р.Л.**, доц. кафедри класичної філології Львівського національного університету імені Івана Франка, канд. філол. наук, доц.; **Пашенко О.Ю.**, лікар-стоматолог вищої категорії СМЗ УМВС України

Л27 **Латинська мова для студентів стоматологічних факультетів = Lingua Latina ad usum stomatologiae studentium** : підручник / О.М. Беляєва, В.Г. Синиця, Л.Ю. Смольська, М.І. Гуцол ; за заг. ред. О.М. Беляєвої. — К. : ВСВ “Медицина”, 2015. — 496 с.

ISBN 978-617-505-341-6

У підручнику викладено програмний матеріал з навчальної дисципліни “Латинська мова та медична термінологія” для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю 7.12010005 “Стоматологія”.

Підручник побудовано за структурно-термінологічним принципом. Він містить три розділи, співвіднесені з основними термінологічними підсистемами медичної термінології: анатомо-гістологічною, клінічною, фармацевтичною. Граматичний матеріал першого розділу базується на термінології морфології, фізіології та патології зубів і щелепно-лицевої ділянки, а також анатомічної будови голови і шиї.

У другому розділі підручника подано лексичний матеріал з усіх основних розділів стоматології: терапевтична стоматологія, хірургічна стоматологія і щелепно-лицева хірургія, ортопедична стоматологія та ортодонтія, стоматологія дитячого віку з профілактикою стоматологічних захворювань.

Третій розділ розраховано на здобуття студентами теоретичних знань з основ загальної рецептури: поняття про рецепт, правила виписування рецептів, оформлення латинської частини рецепта, класифікації лікарських форм, найважливіші рецептурні скорочення й формування на цій основі навичок виписування рецептів на засоби, які застосовують для лікування й профілактики основних стоматологічних захворювань (твердих тканин зуба, пульпи, пародонта, язика, ясен, слизової оболонки порожнини рота), хірургічної інфекції у стоматології, а також невідкладної допомоги у стоматологічній практиці.

УДК 811.124
ББК 81.2Латин.-922я73

На обкладинці використано репродукцію візантійської ілюстрації Апполоніуса Цитума, на якій показано рекомендований Гіппократом метод вправлення вивиху щелепи.

ISBN 978-617-505-341-6

© О.М. Беляєва, В.Г. Синиця,
Л.Ю. Смольська, М.І. Гуцол, 2015
© ВСВ “Медицина”, оформлення, 2015

Передмова 7

Розділ I

**ФОНЕТИКА. МОРФОЛОГІЯ. СИНТАКСИС.
АНАТОМІЧНА І ГІСТОЛОГІЧНА НОМЕНКЛАТУРИ**

Заняття 1

Тема: Алфавіт. Вимова голосних, приголосних, буквосполучень. Уживання великої літери 10

Заняття 2

Тема: Нумерація складів. Складоподіл. Довгота і короткість голосних. Наголос 25

Заняття 3

Тема: Поняття “науковий термін”. Іменник: загальні відомості та граматичні категорії. Форма запису іменників. Роль називного й родового відмінків у побудові термінологічних одиниць. Безприйменникове керування 34

Заняття 4

Тема: Загальні відомості про прикметник. Перша група прикметників. Дієприкметники минулого часу пасивного стану в анатомічній номенклатурі. Синтаксична конструкція “узгоджене означення” 45

Заняття 5

Тема: Друга група прикметників. Дієприкметники теперішнього часу активного стану в анатомічній номенклатурі. Прикметники з недостатніми ступенями порівняння, які вказують на положення органів і напрямки частин тіла. Особливості вживання прикметників “великий” і “малий” в термінології 55

Заняття 6

Тема: Компонентний склад термінологічних одиниць. Порядок слів у кількаслівних термінологічних словосполученнях 65

Заняття 7

Тема: I відміна. Загальне поняття про прийменник. Прийменники, які керують Acc. і Abl. Скорочення анатомічних назв—іменників I відміни 73

Заняття 8

Тема: II відміна. Винятки з правила про рід. Правило середнього роду. Субстантивация в анатомічній номенклатурі. Поширені у фаховому мовленні медичного працівника загальні терміни, абрєвіатури й сталі вирази 81

Заняття 9

Тема: Загальна характеристика III відміни. Типи відмінювання й особливості відмінкових закінчень голосного і мішаного типів..... 90

Заняття 10

Тема: Прикметники III відміни і дієприкметники теперішнього часу активного стану (повторення). Утворення вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників. Суплетивні форми і прикметники з неповними ступенями порівняння у медичній термінології..... 98

Заняття 11

Тема: Закінчення іменників чоловічого роду III відміни у *Nom. sing.* і варіанти цих закінчень у *Gen. sing.* Винятки з правила про рід. Граматична будова латинських назв м'язів за їхньою функцією. Моделі утворення і способи перекладу 109

Заняття 12

Тема: Закінчення іменників жіночого роду III відміни у *Nom. sing.* та варіанти цих закінчень у *Gen. sing.* Винятки з правила про рід. Зубна формула й латинські скорочення назв зубів, прийняті для її запису..... 118

Заняття 13

Тема: Закінчення іменників середнього роду III відміни в *Nom. sing.* і варіанти цих закінчень у *Gen. sing.* Винятки з правила про рід. Професійні медичні вислови 125

Заняття 14

Тема: Особливості відмінювання деяких іменників грецького походження III відміни. Іменник *vas, vasis, n.* І грецька відміна 131

Заняття 15

Тема: IV і V відміни іменників. Винятки з правила про рід. Загальні терміни і професійні вислови, поширені у фаховому мовленні медичного працівника ... 140

Заняття 16

Тема: Префіксація. Найуживаніші латинські і грецькі префікси. Префікси числівникового походження 150

Розділ II**КЛІНІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ****Заняття 1**

Тема: Загальні відомості про клінічну термінологію. Структура однослівних клінічних термінів. Багатослівні клінічні терміни. Поняття “діагноз” 160

Заняття 2

Тема: Грецькі дублетні позначення латинських іменників I відміни. Кінцеві терміноелементи I відміни. Переклад термінів і діагнозів 174

Заняття 3

Тема: Грецькі дублетні позначення латинських іменників чоловічого і середнього роду II відміни. Кінцеві терміноелементи I відміни (продовження). Кінцеві терміноелементи II відміни. Переклад термінів і діагнозів 184

Заняття 4

Тема: Грецькі дублетні позначення латинських прикметників. Переклад термінів і діагнозів 194

Заняття 5

Тема: Грецькі дублетні позначення латинських іменників чоловічого роду III відміни. Кінцеві терміноелементи III відміни на *-sis*. Переклад термінів і діагнозів 202

Заняття 6

Тема: Грецькі дублетні позначення латинських іменників III відміни жіночого і середнього роду. Переклад термінів і діагнозів 210

Заняття 7

Тема: Утворення термінів — назв захворювань запального, незапального і пухлинного характеру. Переклад термінів і діагнозів 217

Заняття 8

Тема: Грецькі дублетні позначення латинських іменників IV та V відмін. Терміноелементи-омофони. Переклад термінів і діагнозів 232

Розділ III**ЗАГАЛЬНА РЕЦЕПТУРА. ХІМІЧНА НОМЕНКЛАТУРА.
ФАРМАЦЕВТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ****Заняття 1**

Тема: Дієслово. Категорії дієслова. Наказовий спосіб. Утворення та вживання теперішнього часу умовного способу активного і пасивного стану. Рецептурні кліше, до складу яких входять дієслова 242

Заняття 2

Тема: Загальне поняття про рецепт. Структура рецепта. Правила оформлення латинської частини рецепта. Прості і складні рецепти. Спеціальні позначення в рецепті. Виписування рецептів розгорнутої і стислої форми. Поняття про магістральні й офіційні лікарські засоби 253

Заняття 3

Тема: Поняття “хімічна номенклатура” і “Державна Фармакопея”. Латинські назви хімічних елементів. Правила утворення латинських назв кислот, оксидів й основ, солей, складних ефірів268

Заняття 4

Тема: Основні правила, яких потрібно дотримуватися під час виписування рецептів зі скороченнями. Поширені рецептурні скорочення284

Заняття 5

Тема: Загальні відомості про номенклатуру лікарських засобів. Словотвірні елементи у назвах препаратів, які вказують на їхній хімічний склад, наявність компонентів рослинного походження, належність до різних груп антибіотиків297

Заняття 6

Тема: Словотвірні елементи, які несуть інформацію анатомічного або фізіологічного характеру. Словотвірні елементи, які вказують на фармакологічну дію лікарського засобу. Поширені назви груп лікарських препаратів за їхньою фармакологічною дією309

Заняття 7

Тема: Характеристика твердих лікарських форм. Виписування рецептів на тверді лікарські форми319

Заняття 8

Тема: Характеристика м'яких лікарських форм. Виписування рецептів на м'які лікарські форми337

Заняття 9

Тема: Характеристика рідких лікарських форм. Виписування рецептів на рідкі лікарські форми351

Vocabularium Latīno-Ucrainicum. Латинсько-український словник.....369

Українсько-латинський словник. Vocabularium Ucrainico-Latīnum.....437

Список використаних джерел494

“Lingua Latina ad usum stomatologiae studentium” — перший в Україні підручник з латинської мови, призначений для студентів стоматологічних факультетів вищих медичних навчальних закладів. Підручник укладено відповідно до типової програми з навчальної дисципліни “Латинська мова та медична термінологія” (Київ, 2010) для спеціальності 7.12010005 “Стоматологія”.

Необхідність створення підручника зумовлена потребою підвищити якість підготовки майбутніх лікарів різних спеціальностей і стоматологів зокрема, що набуває важливого значення з огляду на поглиблення інтеграції вітчизняної медичної освіти у загальноєвропейський освітньо-науковий простір.

У підручнику узагальнено багаторічний досвід викладання латинської мови й медичної термінології на стоматологічному факультеті ВДНЗУ “Українська медична стоматологічна академія” (м. Полтава), Буковинського державного медичного університету (м. Чернівці), Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, Івано-Франківського національного медичного університету, а також досвід викладання цієї дисципліни в інших вищих медичних навчальних закладах України, Російської Федерації й Білорусі.

Підручник побудовано за структурно-термінологічним принципом. Він містить три розділи, співвіднесені з основними термінологічними підсистемами медичної термінології — анатомо-гістологічною, клінічною, фармацевтичною. Це забезпечує реалізацію щонайтісніших інтегративних зв’язків з усіма блоками дисциплін у процесі навчання латинської мови за фаховим спрямуванням.

Грамматичний матеріал першого розділу базується на термінології з морфології, фізіології та патології зубів і щелепно-лицевої ділянки, анатомічної будови голови і шиї.

У другому розділі підручника подано лексичний матеріал з усіх основних розділів стоматології, а саме: терапевтичної стоматології, хірургічної стоматології і щелепно-лицевої хірургії, ортопедичної стоматології та ортодонтії, стоматології дитячого віку з профілактикою стоматологічних захворювань. Значну увагу приділено термінології передракових і злоякісних захворювань щелепно-лицевої ділянки, а також термінам, які вико-

ристовують для позначення морфологічних проявів соматичних захворювань у ротовій порожнині та взаємозв'язків соматичних і стоматологічних хвороб.

Третій розділ спрямований на здобуття студентами теоретичних знань з основ загальної рецептури: поняття про рецепт і правила виписування рецептів, класифікація лікарських форм, найважливіші рецептурні скорочення і формування на цій основі навичок виписування рецептів на засоби, які застосовують з метою лікування та профілактики основних стоматологічних захворювань (твердих тканин зуба, пульпи, періодонтита, пародонта, слизової оболонки порожнини рота, хірургічної інфекції у стоматології), а також невідкладної допомоги у стоматологічній практиці.

Структурна одиниця підручника — двогодинне заняття, що включає теоретичний матеріал, завдання для самоперевірки, вправу(-и) для усного виконання, вправи для письмового виконання й завдання для індивідуального виконання.

Значна кількість різнопланових вправ і завдань спрямована на формування у студентів лінгвопрофесійних знань й опанування професійно значущих умінь і навичок, передбачених нормативними документами: використання латинських (латинізованих грецьких, гібридних) галузевих термінів, номенклатурних найменувань і клішованих форм у навчально-професійному мовленні (усному й писемному); класифікування препаратів за словотворчими елементами, які несуть інформацію про препарат (джерело видобування, інгредієнти, хімічний склад, належність до певної фармакологічної або хімічної групи, терапевтичний ефект, анатоמו-фізіологічну дію); репродукування й оформлення спеціальних писемних текстів — рецептів; виписування рецептів на лікарські засоби у скороченій, згорнутій і розгорнутій формах; продукування, читання й усвідомлення змісту особливих функціональних текстів — діагнозів.

Урахування унікальної ролі латинської мови в процесах формування загальної й соціумної культури майбутнього лікаря-стоматолога й розширення його професійного кругозору зумовили доповнення позанятого теоретичного матеріалу й апарату вправ лінгвокультурознавчим блоком і рубриками “Цікава стоматологія” і “Цікава фармація”.

З огляду на таку психологічну характеристику майбутнього фахівця у галузі медицини, як переважання образного компоненту над вербальним, у підручнику подано значну кількість схем і таблиць. Також розроблено наочні завдання у вигляді таблиць.

Наприкінці підручника подано латинсько-український і українсько-латинський словники.

Автори щиро вдячні рецензентам за цінні зауваження й поради щодо поліпшення якості видання.

Окрему подяку автори складають адміністраціям вищих навчальних закладів, у яких вони працюють, а також проф. Скрипніковій Таїсі Петрівні за люб'язно надану можливість користуватись інформацією із журналу “Дент-Арт”.

*In via est in medicina
via sine lingua Latina*

Розділ I

ФОНЕТИКА. МОРФОЛОГІЯ. СИНТАКСИС. АНАТОМІЧНА І ГІСТОЛОГІЧНА НОМЕНКЛАТУРИ

§ 1. ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

У класичному латинському алфавіті була 21 літера. Алфавіт, який використовують нині, називається новолатинським і містить 25 літер.

Написання	Назва	Вимова	Написання	Назва	Вимова
A a	а	а	N n	ен	н
B b	бе	б	O o	о	о
C c	це	ц або к	P p	пе	п
D d	де	д	Q q	ку	к
E e	е	е	R r	ер	р
F f	еф	ф	S s	ес	с або з
G g	ге	г	T t	те	т
H h	га	г	U u	у	у
I i	і	і	V v	ве	в
J j	йот(а)	й	X x	ікс	кс або кз
K k	ка	к	Y y	іпсилон (ігрек)	і
L l	ель	ль	Z z	зета	з або ц
M m	ем	м			

§ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ГОЛОСНИХ І ПРИГОЛОСНИХ

Звуки в латинській мові поділяють на:

- голосні (*vocáles*), яким на письмі відповідають літери *a, e, i, o, u, y*;
- приголосні (*consonántes*), яким на письмі відповідають літери *b, c, d, f, g, h, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z, w*.

 Літера **Ww** (дубль в), яку деякі автори включають до латинського алфавіту, досить поширена в термінах, запозичених із нових мов. Здебільшого це — епонімічні терміни (тобто такі, що містять прізвища вчених, лікарів, які винайшли, описали певне захворювання, спосіб або метод лікування), що позначають назви симптомів, синдромів, реакцій, проб та ін. Наприклад: **Werlhofii morbus** — Верльгофа хвороба, псевдогемофілія; характеризується спонтанними кровотечами з ротової порожнини й носа, крововиливами під слизову оболонку щік і піднебіння, зубними відкладеннями бурого кольору.

§ 3. ВИМОВА ГОЛОСНИХ

Голосні *a, e, o, u* вимовляються як відповідні звуки в українській мові, наприклад: *mandibula* (мандібуля) — нижня щелепа, *mentum* (мэнтум) — підборіддя, *dens* (дэ́нс) — зуб, *vomer* (во́мер) — леміш, *pulpa* (пу́льпа) — пульпа, зубний м'якуш.

У позиції на початку складу перед іншим голосним або між голосними *i* вимовляється [j], зумовлюючи при цьому вимову наступного голосного. Для позначення у писемному мовленні звуку [j] була введена літера *Jj*, наприклад: *jugularis* (югуля́ріс) — яремний, *major* (ма́йор) — великий, *injectio* (іне́кціо) — ін'єкція.

Нині в медичній літературі допускається двояке написання слів, в яких *i* вимовляється [j]: *maior* та *major*, *ieiunum* та *jejunum*, *iugularis* та *jugularis*, *iniectionis* та *injectio*. Слід зазначити, що в Міжнародній анатомічній номенклатурі усталився другий варіант.

У словах, запозичених із давньогрецької мови, *i* перед голосним не йотується, наприклад: *iodum* (іо́дум) — йод, *iater* (іа́тер) — лікар. Така ж вимова зберігається в похідних термінах: *psychiater* (псіхіа́тер) — психіатр, *geriater* (геріа́тер) — геріатр, *paediater* (педіа́тер) — педіатр.

В інших позиціях *i* вимовляється як відповідний український звук, наприклад: *dentinum* (денті́нум) — дентин, тверда тканина зуба, *diastema* (діасте́ма) — діастема, уроджений широкий проміжок між зубами, *sinister* (сіні́стер) — лівий.

Літера *Y y* (інсилон) пишеться виключно в словах або морфемах грецького походження. У вітчизняній традиції ця літера вживається для передачі звуку [j], наприклад: *tympanicus* (тімпна́нікус) — барабанний, *larynx* (ля́рінкс) — гортань, *platysma* (платі́зма) — підшкірний м'яз шиї.

§ 4. ДИГРАФИ. ДИФТОНГИ

У латинській мові крім простих голосних є також складні голосні. Сполучення на письмі двох літер, що вимовляються як один звук, називається диграфом, сполучення у вимові двох голосних, один з яких нескладовий, називається дифтонгом.

Сполучення *ae* та *oe* відповідають українському звуку [e], наприклад: *papillae* (папі́лле) — сосочки, *haema* ^{зреч.} (ге́ма) — кров, *oedema* (еде́ма) — набряк.

У випадках, коли ці графічні сполучення слід читати окремо, над *e* ставиться надрядковий знак: *ě* (такий знак називається трема́) або *ē* (знак довготи). Наприклад: *aēr* (а́ер) — повітря, *haemoptoë* (ге́мопто́е) — кровохаркання, *pnoë* (пно́е) — дихання.

Au вимовляється як [au], де звук [u] нескладовий, або [ав]. Наприклад: *auris* (а́вріс) — вухо, *raucedo* (равце́до) — хрипота, *trauma* (тра́вма) — травма.

Eu вимовляється як [eu], де звук [u] нескладовий, або *ев*. Наприклад: *ageusia* (аге́взіа) — аге́взіа (втрата смакового відчуття), *neutrum* (не́втрум) — середній рід, *pleura* (пле́вра) — плевра.